

Ш 37

2221

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

ШЕВНЮК Олена Леонідівна

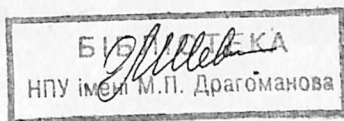
УДК 378.147:37.013.43

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ**

13.00.04 — теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

1586

Київ — 2004

**НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова**

100310602

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор
Капська Алла Йосипівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова,
завідувач кафедри соціальної педагогіки,
директор Інституту соціальної роботи та
управління.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
Лещенко Марія Петрівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри педагогіки;

доктор педагогічних наук, професор
Щолокова Ольга Пилипівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова,
завідувач кафедри фортепіанного
виконавства та художньої культури;

доктор філософських наук, професор
Афанасьєв Юрій Львович,
Державна академія керівних кадрів
культури і мистецтва,
завідувач кафедри мистецтвознавства та
експертної діяльності.

Провідна установа:

Ужгородський національний університет,
кафедра педагогіки та психології,
Міністерство освіти і науки України,
м.Ужгород

Захист відбудеться 11 листопада 2004 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м.Київ. вул.Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м.Київ. вул.Пирогова, 9.

Автореферат розісланий “ ____ ” _____ 2004 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Ярошенко

Ярошенко О.Г.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність та доцільність дослідження. Становлення нової освітньої системи в Україні відбувається в умовах прискорення глобальної інтеграції у світове співтовариство, зростання впливу етнічного фактора на процеси збереження цілісності національної державності та відновлення духовних пріоритетів суспільства. У цій соціокультурній ситуації рівень його цивілізованості залежить від якості системи освіти як такої складової, де закладається фундамент для розбудови стабільної держави, культури і виробництва та визначаються перспективи міжетнічних і громадянських відносин. Зазначена ідея є домінантною у концептуальній основі Державної національної програми “Освіта (Україна ХХІ століття)” і відображена в Законі України “Про освіту” та “Про вищу освіту”.

Ключова роль в оновленні системи освіти належить вищим педагогічним навчальним закладам, оскільки саме тут задаються методологічні, змістові та технологічні параметри освіти на всіх її рівнях, формується педагогічне мислення і професіоналізм майбутнього вчителя. Нові підходи до забезпечення фахової підготовки вчителя відображають усвідомлення фундаментальної залежності суспільних перспектив від якостей особистості студента, що розвиваються його професійною освітою. Інструментальні можливості педагогічної діяльності містять у собі як потенціал гуманної підтримки процесу становлення дитини в навчально-виховному середовищі, так і загрозу авторитарного нівелювання її особистісної неповторності. Тільки гармонійно розвинений учитель здатний до забезпечення гуманності й толерантності організованого ним педагогічного процесу.

Останнє обумовлює необхідність перегляду пріоритетів у системі професійної підготовки вчителя, де поруч із формуванням необхідних фахових знань, умінь і навичок набуває значущості становлення суб'єктної позиції майбутнього професіонала. Одним із основних факторів забезпечення здатності студента до активного творчого саморозвитку виступає його широка загальнокультурна освіченість, потреба в якій визначена вимогами сучасного ринку праці.

Усвідомлення цієї потреби педагогічною громадськістю проявилось у введенні в систему професійної підготовки вчителя культурологічної освіти, спрямованої на забезпечення процесів трансляції загальнокультурного досвіду людства, вкорінення його в особистісний духовний світ студентів. Культурологічна освіта майбутніх учителів, об'єктивована у вищих навчальних закладах нормативними курсами “Українська та зарубіжна культура” і “Культурологія”, що належать до циклу гуманітарної та

соціально-економічної підготовки студентів, позитивно впливає на забезпечення готовності майбутніх фахівців до виконання соціокультурних функцій професії вчителя та на становлення всіх складових їх педагогічної культури.

Соціальне значення культурологічної освіти актуалізується в умовах педагогічного університету, який сприяє розвитку широкої загальнокультурної освіченості майбутніх учителів, а також становленню системності їх професійного мислення. Культурологічна освіта в системі педагогічного університету виступає також одним із провідних факторів підвищення соціального статусу вчителя як багатогранно розвиненого та енциклопедично освіченого професіонала.

Аналіз освітнього процесу у вищих педагогічних навчальних закладах дозволяє окреслити такі суперечності: між теоретично декларованою метою формування цілісної особистості майбутнього вчителя і збереженням предметноцентрированої моделі професійної освіти на практиці, між цілісністю професійно-особистісного становлення професіонала і недостатньою розробленістю системи педагогічного управління цим процесом, між орієнтацією педагогічного університету на фундаментальні загальнокультурні знання та нереалізованістю їх в професійно-педагогічній діяльності майбутніх фахівців. Розв'язання цих суперечностей актуалізує проблему теоретичного і методичного забезпечення культурологічної освіти студентів у вищих навчальних закладах як засобу формування цілісності особистісної та педагогічної культури майбутніх учителів.

Проблема цілісного пізнання особистості знайшла відображення в наукових працях В.П.Андрушенка, І.Д.Беха, Б.Б.Коссова, О.М.Леонтьєва, Б.Ф.Ломова, В.С.Мерліна, В.М.Мясищева, В.І.Муляра, К.К.Платонова, Л.П.Станкевича, М.Шеллера, В.І.Шинкарука. Фундамент суб'єктного підходу до розуміння цілісності особистості був закладений у дослідженнях К.О.Абульханової-Славської, Н.Х.Александрової, Б.Г.Ананьєва, О.В.Брушлінського, Л.П.Буєвої, Л.В.Губерського, М.І.Михальченка, С.Л.Рубінштейна, Е.Фромма, А.Хеллера. Результати, отримані дослідниками, вплинули на переосмислення методологічних засад освіти як культурного процесу в наукових концепціях О.І.Арнольдова, Г.О.Балла, Б.С.Гершунського, О.В.Глузмана, І.А.Зязюна, С.Ф.Клепка, Г.П.Клімової, І.М.Козловської, О.М.Олексюк, Р.О.Позінкевича.

Визначення культури як інтегративного компонента змісту освіти на всіх її рівнях зумовило актуалізацію питання цілісності структури особистості вчителя, що стало предметом досліджень В.І.Бондаря, Ф.Н.Гоноболіна, Н.В.Кузьміної, К.М.Левітана, Л.М.Мітіної, О.Г.Мороза, О.М.Пехоти, С.О.Сисосової, В.О.Сластьоніна, О.І.Щербакова. Це вплинуло на формування

підходів до професійної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах, розроблених у наукових працях І.М.Богданової, Н.В.Кічук, А.Ф.Ліненко, Г.О.Нагорної, Л.І.Міщук, Л.О.Савенкової, Г.В.Троцько. У зазначеному контексті об'єктом професійного розвитку дослідники, зокрема, О.В.Бондаревська, М.М.Букач, В.М.Гриньова, Н.В.Крилова, І.П.Підласий, В.В.Радул, І.С.Якиманська, визначають педагогічну культуру вчителя як інтегральну характеристику цілісності його особистісної та професійної структури.

Культурологічна освіта майбутніх учителів у педагогічно організованій системі формування їх професійної культури досліджувалась за такими конкретними аспектами: культура як предмет культурологічної освіти (Ю.Л.Афанасьєв, Є.К.Бистрицький, Б.С.Єрасов, М.С.Каган, С.А.Кримський, Е.С.Маркарян, В.М.Межуєв, Е.О.Орлова, Ю.В.Павленко, М.В.Попович, В.М.Розін, А.Я.Флієр), культурологічна підготовка студентів вищих навчальних закладів (Г.П.Васянович, Г.С.Дегтярьова, Л.І.Зеліско, М.П.Лещенко, Л.Г.Настенко, Л.А.Руденко, О.П.Щолокова), фахово спрямовані моделі культурологічної підготовки професіонала (Л.А.Кондрацька, В.С.Маслов, Т.І.Рейзенкінд), методичне забезпечення окремих компонентів культурологічної освіти студента (В.Г.Бутенко, А.Й.Капська, Г.М.Падалка, О.П.Рудницька, Г.Г.Філіпчук, Г.С.Тарасенко).

Аналіз методологічної та методичної літератури з досліджуваної теми, а також вивчення практичного досвіду викладання культурологічних курсів у вищих навчальних закладах дозволяє зробити висновок, що у численних і вагомих за теоретичними і прикладними результатами надбаннях педагогічної науки залишається поза увагою проблема комплексного дослідження теорії та практики культурологічної освіти як процесу і результату педагогічно організованого залучення майбутнього вчителя до загальнокультурного досвіду людства, яке створює передумови для формування його педагогічної та особистісної культури. Останнє зумовлює доцільність теоретичного обґрунтування якісно нових підходів до змісту й організаційно-методичного забезпечення культурологічної освіти у вищих навчальних закладах, що і визначило вибір теми дисертаційного дослідження — *“Теорія і практика культурологічної освіти майбутніх учителів у вищій школі”*.

Зв'язок теми роботи з науковими напрямками, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри культурології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова з проблеми “Методологія і зміст викладання культурологічних дисциплін”. Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Національного педагогічного університету

ім.М.П.Драгоманова (протокол №10 від 26 квітня 2001 р.) і узгоджена у Раді з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології в Україні (протокол №7 від 25 вересня 2001 року).

Об'єкт дослідження — професійна підготовка майбутніх учителів у вищому педагогічному навчальному закладі.

Предмет дослідження — теорія і практика культурологічної освіти студентів вищих педагогічних навчальних закладів на основі її професійної спрямованості, що забезпечує продуктивний культурний саморозвиток майбутніх учителів.

Мета дослідження — розробити та експериментально перевірити теоретико-методологічні основи та педагогічну систему культурологічної освіти студентів вищих навчальних закладів, що базується на взаємозв'язках із процесами становлення педагогічної культури майбутніх учителів.

Концепція дослідження. Культурологічна освіта студентів вищих педагогічних навчальних закладів виступає однією з необхідних умов трансформації соціокультурних позицій учителя на основі повноцінного представлення ним в освітньому просторі школи вітчизняного і світового культурного досвіду. Розуміння вчителя як суб'єкта культури обумовлює визнання його здатності до ініціювання і реалізації культурно детермінованих професійних дій на основі власного цілепокладання і вибору. Методологія суб'єктного підходу до особистості вчителя дозволяє визначити концептуальні основи культурологічної освіти студентів вищих навчальних закладів: інтегральність, аксіологізм, антропологізм, полікультурність і педагогічне спрямування. Пропоновані підходи уможливають формування готовності майбутніх учителів до самовизначення в динамічному світі культурних цінностей, до оволодіння засобами творчої активності, до постійного особистісного і професійного самовдосконалення.

Вищезазначене обумовлює визначення культурологічної освіти майбутніх учителів у вищому навчальному закладі в таких основних аспектах: по-перше, як процесу засвоєння студентами загальнокультурного досвіду людства; по-друге, як результату вищезазначеного процесу в сукупності культурологічних знань, умінь і навичок; по-третє, як системи аудиторних і позааудиторних форм навчальної діяльності студентів на всіх освітньо-кваліфікаційних рівнях. Культурологічна освіта майбутніх учителів розглядається також як цінність, що вмотивовує їх гармонійне входження в соціокультурне і професійне середовище.

Пропоноване розуміння культурологічної освіти розширює сферу її функціонування від компонента фахової підготовки вчителя мистецького профілю до складової загальноосвітньої підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів на всіх профілях їх навчання. Це зумовлює

якісну трансформацію педагогічної системи культурологічної освіти на основі її відповідності структурі педагогічної культури вчителя. Зазначене дозволяє забезпечити адекватність змісту культурологічної освіти меті, завданням і принципам професійної підготовки майбутніх учителів.

Гіпотеза дослідження. Культурологічна освіта майбутніх учителів набуває ефективності та якісно впливає на їх професійну підготовку і діяльність, якщо вона: спрямовується на формування педагогічної культури студентів, умовою якого виступає забезпечення відповідності між її компонентами та компонентами культурологічної освіти; здійснюється на основі інтенсифікації процесів культурного саморозвитку фахівців шляхом активізації їх суб'єктної позиції; проводиться з дотриманням принципів інтегральності, варіативності, антропологізму, аксіологізму та діяльності; орієнтується на завдання професійної підготовки майбутніх учителів шляхом взаємодії організації структурної цілісності культурологічних знань, формування емоційно-ціннісного ставлення студентів до явищ культури, розвитку особистісного досвіду інтерпретації текстів культури, організації музейно-педагогічної діяльності у вищому педагогічному навчальному закладі.

Відповідно до предмета, мети, концепції та гіпотези визначено основні завдання дослідження:

- обґрунтувати методологічні засади культурологічної освіти студентів вищих педагогічних навчальних закладів та виявити діалектику співвідношення загальнокультурного і фахового в педагогічній культурі вчителя;
- здійснити аналіз культурологічної освіти майбутніх учителів як феномена педагогічної науки і практики;
- виокремити компоненти структури та розробити модель культурологічної освіти майбутніх учителів;
- визначити принципи і зміст культурологічної освіти студентів вищих педагогічних навчальних закладів та її місце в системі професійної підготовки вчителя;
- розробити та експериментально перевірити педагогічну систему культурологічної освіти майбутніх учителів у вищих навчальних закладах;
- створити пакет практичних рекомендацій щодо організаційно-методичного забезпечення культурологічної освіти студентів і перевірити їх ефективність в умовах вищого педагогічного навчального закладу.

Методологічну основу дослідження становлять: базові принципи теорії пізнання — об'єктивність, науковість, діалектичність, історизм,

цілісність, взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ і процесів дійсності; системний методологічний підхід щодо цілісності структури особистості та інтегральності її властивостей, синергетичний — щодо ефективності управління системою шляхом топологічно правильно організованих впливів, суб'єктний — щодо розуміння суб'єктності особистості як результату її діяльно-перетворюючої взаємодії із соціокультурним цілим; принципові положення Законів України “Про освіту” та “Про вищу освіту” щодо культуровідповідності педагогічної діяльності, єдності загальнонародського і національного, суспільного і особистісного, теоретичного і практичного, навчання і виховання.

Теоретичну основу дослідження склали: принципові положення культурологічних концепцій М.М.Бахтіна, С.А.Кримського, Ю.В.Павленка, М.В.Поповича, В.М.Розіна, А.Я.Флієра, філософської теорії цінності М.С.Кагана, герменевтичної концепції Г.Гадамера, М.Хайдеггера, Ф.Шлеймахера, концепцій культурної комунікації В.Ф.Асмуса, Н.Б.Берхіна, Е.П.Крупнікі, Ю.М.Лотмана, концепції світогляду особистості А.В.Азархіна, В.І.Шинкарука, концепції С.Л.Рубінштейна про два способи буття людини в світі, культурно-історичної концепції Л.С.Виготського і О.М.Леонтьєва, теорії інтегральної індивідуальності В.С.Мерліна, системно-стильової теорії особистості Б.Б.Косова, філософських концепцій освіти як культури С.Й.Гессена, І.А.Зязюна, Г.П.Клімової, педагогічних концепцій О.В.Бондаревської, В.І.Бондаря, В.М.Гриньової, А.Й.Капської, І.М.Козловської, І.Я.Лернера, О.Г.Мороза, О.М.Пехоти, О.П.Рудницької, О.П.Щолокової, П.А.Юцявичене, І.С.Якиманської.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань та перевірки гіпотези дослідження були використані такі теоретичні та емпіричні методи:

- аналітичний — для вивчення філософських, культурологічних, психолого-педагогічних досліджень, нормативних документів, а також реального досвіду викладання у вищих навчальних закладах з метою встановлення рівня теоретичного і практичного розв'язання проблеми;
- узагальнення — для визначення понятійного апарату дослідження, формулювання його концептуальних положень і висновків;
- історичний — для виявлення співвідношення загальнокультурного і фахового в історичному розвитку педагогічної культури, а також виокремлення об'єктивних передумов інституціалізації культурологічної освіти студентів;
- системно-структурний — для виявлення структури культурологічної освіти, взаємозв'язків її компонентів, а також визначення оптимальних умов її цілісного функціонування;

- моделювання — для конструювання моделі культурологічної освіти майбутніх учителів і перенесення її в реальні умови практики;
- спостереження, опитування — для виявлення рівнів культурологічної освіченості студентів;
- експериментальний — для аналізу реального стану культурологічної освіти студентів у вищих навчальних закладах і перевірки ефективності її теоретично обгрунтованої системи;
- контент-аналізу — для виокремлення домінантних компонентів категоріальної структури світогляду студентів;
- статистичний — для визначення місця культурологічної освіти в системі професійної підготовки вчителя.

Дослідження проводилося протягом 1995-2003 рр. у чотири **етапи**:

На першому етапі (1995-1996 рр.) обгрунтовано наукову проблему дослідження, здійснено вивчення літератури з питань культурології, філософії освіти, професійної підготовки вчителя, проведено аналіз об'єктивних передумов і стану культурологічної освіти студентів у вищих навчальних закладах, виокремлено існуючі моделі культурологічної освіти у вітчизняній та зарубіжній практиці, визначено мету і завдання дослідження, сформульовано гіпотезу дослідження.

На другому етапі (1996-1997 рр.) обгрунтовано методологічні засади культурологічної освіти студентів вищого навчального закладу, розроблено її концептуальні основи та здійснено цілізмистовий, структурний і функціонально-процесуальний аналіз, на основі якого побудовано дидактичну модель культурологічної освіти майбутніх учителів, створено навчальну програму нормативного культурологічного курсу, визначено експериментальну базу дослідження, проведено констатуючий експеримент.

На третьому етапі (1997-2002 рр.) розроблено та впроваджено у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів науково-методичну систему культурологічної освіти майбутніх учителів, створено і апробовано робочий зошит студента з культурологічного курсу, навчальні посібники, методичні рекомендації, дидактичні матеріали для викладачів, методистів, учителів і студентів, проведено формуючий експеримент, який дозволив підтвердити правильність гіпотези дослідження.

На четвертому етапі (2002-2003 рр.) завершено статистичну обробку експериментальних даних, здійснено систематизацію отриманих наукових результатів, сформульовано теоретичні висновки та практичні рекомендації для викладачів, визначено перспективи подальшого дослідження наукової проблеми.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилась у Національному педагогічному університеті

ім.М.П.Драгоманова, Київському міському педагогічному університеті ім.Б.Г.Грінченка, Полтавському державному педагогічному університеті ім.В.Г.Короленка, Херсонському державному університеті та охопила 1923 студента, 25 викладачів культурологічних та 89 викладачів загальноосвітніх дисциплін.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- вперше розкрито зміст педагогічного феномена культурологічної освіти майбутніх учителів як процесу і результату оволодіння студентами універсальними основами загальнолюдської культури на засадах інтегральності, аксіологічності, антропологічності, полікультурності та професійного спрямування;
- доповнено визначення методологічних основ культурологічної освіти майбутніх учителів теоретичним обґрунтуванням суб'єктного підходу як необхідного фактора формування готовності студентів до активного культурного саморозвитку;
- вперше запропоновано модель культурологічної освіти студентів вищого навчального закладу, структура якої базується на теоретично обґрунтованому ізоморфізмі структурі педагогічної культури вчителя, що дозволяє забезпечити її адекватність меті, завданням, принципам і змісту професійної діяльності фахівця;
- уточнено принципи культурологічної освіти майбутніх учителів, які дозволяють забезпечувати її структурно-функціональну цілісність і визначати її місце в системі професійної підготовки студентів вищого педагогічного навчального закладу;
- розроблено педагогічну систему культурологічної освіти студентів у вищому навчальному закладі на основі забезпечення ефективності процесів генералізації культурологічних знань, умінь і навичок на сферу професійної діяльності вчителя.

Теоретичне значення дослідження виявляється в:

- обґрунтуванні методологічних основ культурологічної освіти майбутніх учителів на засадах системного, синергетичного і суб'єктного підходів;
- виявленні діалектики співвідношення загальнокультурного і фахового в педагогічній культурі вчителя та в її історичних парадигмах;
- виокремленні підходів щодо відбору змісту культурологічної освіти майбутніх учителів як орієнтованої на завдання професійної підготовки моделі культурологічного знання;
- визначенні системи (репродуктивних, продуктивних і творчих) культурологічних умінь майбутніх учителів;

- розробленні критеріїв, показників і рівнів культурологічної освіченості майбутніх учителів як прояву ефективного володіння культурологічними знаннями, уміннями і навичками;
- виявленні комплексу (когнітивних, аксіологічних, комунікативних і праксеологічних) засобів активізації суб'єктної позиції майбутніх учителів в системі їх навчальної та позанавчальної діяльності;
- обґрунтуванні системи педагогічних умов ефективності культурологічної освіти майбутніх учителів.

Практичне значення дослідження полягає в розробці рекомендацій щодо впровадження науково обґрунтованих теоретичних положень і отриманих експериментальних результатів у освітній процес у вищих навчальних закладах завдяки створенню навчально-методичного комплексу з культурологічної освіти, який об'єднує навчальні програми, тематичні плани та навчальні посібники для студентів, що навчаються за різними освітньо-кваліфікаційними рівнями, робочий зошит студента з культурологічного курсу, методичні рекомендації для викладачів культурологічних дисциплін, дидактичні матеріали (слайди, репродукції, відео і аудіо наочність), культурологічні практикуми, систему творчих завдань і форм контролю результативності навчальних досягнень студентів, методичне забезпечення музейно-екскурсійної роботи як позааудиторної форми виховного процесу у вищих навчальних закладах.

Впровадження результатів дослідження здійснено у навчально-виховний процес Національного педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова, Київського міського педагогічного університету ім.Б.Г.Грінченка (довідка №143 від 30.05.2003), Полтавського державного педагогічного університету ім.В.Г.Короленка (довідка №1-17/2991 від 18.09.2002), Херсонського державного університету (довідка №03-08/1677 від 15.11.2002), Кримського державного гуманітарного інституту (акт № 118 від 16.10.2002), Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Ів.Франка (довідка №617 від 05.05.2003 р.).

Результати дослідження можуть бути використані в процесі підготовки навчальних програм культурологічних і соціально-гуманітарних дисциплін для всіх освітньо-кваліфікаційних рівнів, створенні навчальних підручників і посібників з культурології для вищих навчальних закладів, розробці лекційних курсів із соціально-гуманітарних і психолого-педагогічних дисциплін, проведенні відповідних спецкурсів, організації наукових досліджень з педагогічних і культурологічних проблем, а також у процесі фахового навчання вчителів світової художньої культури й організації методичного забезпечення вивчення культурологічних предметів у середній школі.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується методологічною обґрунтованістю вихідних теоретичних засад дослідження, опорою на принципи філософські, культурологічні, психолого-педагогічні концепції, реалізацією комплексної методики дослідження, адекватної його логіці та науковому апарату, системним якісним і кількісним аналізом значного емпіричного матеріалу, а також результатами підтвердження ефективності теоретичної моделі на практиці.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорено на наукових і науково-практичних конференціях, у тому числі міжнародних: "Теоретичні і методичні засади формування культури студентської та учнівської молоді" (Київ, 1997); "Культурна політика в Україні у контексті світових трансформаційних процесів" (Київ, 2000); "Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та вузі" (Рівне, 2002); "Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми" (Вінниця, 2002); "Інформаційні технології в освіті" (Мелітополь, 2001); "Мистецька педагогічна освіта: теорія, практика" (Київ, 2004); всеукраїнських: "Соціально-педагогічні аспекти виховання учнівської та студентської молоді" (Ужгород, 1997); "Зміст загальної середньої образотворчої освіти і підготовка вчителів образотворчого мистецтва" (Київ, 2000); "Підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва: проблеми та досвід" (Одеса, 2002); "Актуальні проблеми розвитку спеціальностей мистецтва у контексті ступеневої освіти" (Херсон, 2002); "Технології професійної підготовки особистості" (Львів, 2002); ряді науково-практичних семінарів (Київ, 2001; Херсон, 2001; Житомир, 2002; Київ, 2002; Київ, 2003), а також на щорічних наукових конференціях Національного педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова, науково-методичних семінарах кафедри культурології, всеукраїнських нарадах методистів з естетичного виховання молоді, виступах перед викладачами вищих навчальних закладів та вчителями загальноосвітніх шкіл.

Основні результати дослідження опубліковано у 49 наукових і науково-методичних працях, у тому числі: 1 монографія (18,9 авт.арк.); 3 навчальних посібники; 5 методичних рекомендацій та навчально-методичних матеріалів; 3 навчальні програми та курси лекцій; 32 статті у провідних фахових виданнях; 3 статті в наукових журналах та збірниках наукових праць, 2 статті у збірниках матеріалів конференцій. Загальний обсяг особистого внеску — 96,3 др.арк.

Кандидатська дисертація на тему "Формування художньо-естетичного досвіду майбутнього вчителя" захищена у 1995 році. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської дисертації не використано.

Структура дисертації. Робота складається з вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел з 606 найменувань (із них 79 — іноземними мовами), 22 додатків на 81 сторінці. Її повний обсяг — 555 сторінок, із них 425 сторінок — основна частина. Робота містить 19 рисунків на 12 сторінках і 18 таблиць на 10 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обгрунтовано актуальність і доцільність дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету, представлено концепцію дослідження, викладено його завдання, гіпотезу та методологічні основи, охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення, подано відомості про апробацію і впровадження результатів дослідження.

У першому розділі — *“Методологічні засади культурологічної освіти майбутніх учителів”* — обгрунтовано теоретико-методологічні основи культурологічної освіти майбутніх учителів та виявлено сутність досліджуваного феномена.

У дослідженні показано, що особливості перебігу сучасних процесів соціокультурної модернізації зумовлюють важливість готовності вчителя до підтримки дитини на шляху її входження в нові реалії динамічного і глобального світу. Опора на принципи *системної методології* дозволяє констатувати, що цілісність особистості вчителя в єдності професійної готовності та розвиненої національно-культурної самосвідомості є тим чинником, який забезпечує цілеспрямованість та якість освіти як універсального каталізатора процесів реформування суспільства.

На основі теоретичного аналізу існуючих у науці підходів до структури особистості та педагогічної діяльності вчителя (В.І.Бондар, Ф.М.Гоноболін, І.А.Зязюн, Н.В.Кузьміна, К.М.Левітан, Л.М.Мітіна, О.Г.Мороз, С.О.Сисосва, В.О.Сластьонін, О.І.Щербаков та ін.) виявлено тенденцію до акцентування фахово спрямованих якостей спеціаліста. Проте цілісність як фундаментальна характеристика професіонала визначається також глибиною включення особистості у соціокультурний контекст, якістю її перетворюючої діяльності в культурних процесах. Використання *синергетичної методології* дозволяє стверджувати, що прояви соціокультурної активності вчителя виступають умовою становлення різномірних зв'язків, які забезпечують цілісність його особистісної структури. Результатом діяльно-перетворюючої взаємодії особистості із соціокультурним цілим є формування вчителя як суб'єкта культури, здатного до ініціювання і реалізації культурно детермінованих професійних стратегій.

Включення у контекст теоретико-педагогічних досліджень методології *суб'єктного підходу*, фундамент якого був закладений працями Б.Г.Ананьєва, В.П.Андрушенка, Г.О.Балла, Л.В.Губерського, Б.Ф.Ломова, М.І.Михальченка, В.М.Мясищева, С.Л.Рубінштейна, має наслідком визнання потенції вчителя не тільки до трансляції загальнолюдських цінностей в індивідуальну систему цінностей учнів, але й до їх інтерпретації та творення. Вчитель як суб'єкт культури характеризується активним конструюванням змісту педагогічної діяльності на основі широких культурних взаємозв'язків, здатністю цілеспрямовано підтримувати дитину на шляху її визначення у просторі культурних смислів, готовністю до постійного саморозвитку і збагачення власних духовних сил. Учитель як суб'єкт культури визнається в контексті дослідження професіоналом на вищому рівні цілісності та активності.

Універсальним механізмом формування вчителя як суб'єкта культури виступає процес опредмечення-розпредмечення як діалектична взаємодія розкриття професійно значущих смислів загальнокультурного досвіду людства та їх творчої реалізації в професійній діяльності. Суб'єктність учителя формується в умовах впливу соціокультурних процесів і набуває цілеспрямованого і керованого характеру в системі педагогічної освіти. Пропоноване у дослідженні тлумачення педагогічної освіти як процесу і результату професійно-особистісного становлення вчителя в якості суб'єкта культури в процедурах оволодіння педагогічними знаннями, уміннями і навичками вимагає визнання культури змістом освіти взагалі й педагогічної зокрема. Опанування культурою як процесом і результатом включення людини у діяльнісне освоєння світу, способом вираження її особистісного ставлення до оточуючого світу і самої себе є функціонально необхідним сучасному вчителю. Широка культурна обізнаність і ерудованість учителя є основою його становлення як професіонала, покликаного відтворювати в особистісному світі учнів загальнолюдський культурний досвід.

Проведений методологічний аналіз на рівні одиничного (вчитель), особливого (освіта) і загального (культура) дозволив виявити ізоморфність досліджуваних феноменів як компонентів цілісної системи людського буття. Це практично спрямовує процес підготовки майбутнього вчителя в системі фахової освіти не лише на опанування принципами та технологіями професійної діяльності, а й на присвоєння ним цілісного загальнокультурного досвіду людства на особистісному рівні. Зазначене дає можливість обґрунтувати актуальність культурологічної освіти студентів в системі вищих навчальних закладів як такої, що створює передумови для формування фахівця, здатного реалізовувати соціокультурні функції професії, сприймати дитину як основну цінність педагогічного процесу, конструювати суб'єкт-

суб'єктні комунікативні стратегії, здійснювати постійне професійне і особистісне самовдосконалення.

Транспонування суб'єктної методології на культурологічну освіту майбутніх учителів обумовлює орієнтацію досліджуваного феномена на формування потреби студента щодо активного культурного саморозвитку, досвіду здійснення культурно детермінованих способів професійної діяльності, а також готовності до професійної мобільності в умовах сучасного ринку праці.

Обґрунтування методологічних засад культурологічної освіти майбутніх учителів обумовлює її розгляд у таких основних аспектах: по-перше, як *педагогічно організованого процесу* засвоєння студентами вищих навчальних закладів загальнокультурного досвіду людства, який виступає суттєвим чинником формування педагогічної культури фахівців; по-друге, як результату вищезазначеного процесу, а саме — *сукупності культурологічних знань і пов'язаних із ними умінь і навичок*, яка уможливіє залучення студентів до культурно детермінованих шляхів вирішення завдань професійної діяльності; по-третє, як *системи навчання, виховання й розвитку особистості* майбутнього вчителя у взаємозв'язку нормативних культурологічних дисциплін, навчальних курсів циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки фахівця, побудованих на основі культурологічного підходу, та позааудиторної роботи, спрямованої на розвиток музейно-педагогічної діяльності студентів; по-четверте, як *цінності*, що визначає формування мотивації студентів до самостійного прирощення культурного знання, до саморозвитку в культурних процесах.

У дослідженні визначаються концептуальні основи культурологічної освіти майбутніх учителів у вищому навчальному закладі, а саме:

- *інтегральність* як освоєння універсального знання різних культурних традицій, що уможливіє формування цілісного уявлення студента про соціокультурну дійсність і місце у ній людини;
- *аксіологічність* як орієнтація на культурні цінності й смисли, що покликано підтримати закладення ціннісно-мотивуючого фундаменту педагогічної культури студента;
- *антропологічність* як акцент на суб'єктній природі культурних процесів, що впливає на формування продуктивного типу педагогічної діяльності майбутнього фахівця;
- *полікультурність* як відображення множинності національних самобутніх культур, що сприяє становленню ціннісної та комунікативної толерантності студента;
- *педагогічне спрямування* як забезпечення адекватності меті, завданням і принципам педагогічної діяльності вчителя.

У дослідженні показано, що сутність і соціальне призначення культурологічної освіти майбутніх учителів найповніше реалізуються в умовах університетської педагогічної освіти, яка орієнтована на активізацію процесів розвинення універсальної полікультурної освіченості студентів, формування їх системного мислення, становлення досвіду їх творчої активності. Обґрунтування методологічних засад і концептуальних основ культурологічної освіти майбутніх учителів дозволяє запропонувати її визначення як *процесу і як результату педагогічно організованого формування особистості студента в якості суб'єкта культури шляхом оволодіння системою культурологічних знань, цінностей, принципів комунікацій та досвіду культурних практик, що забезпечують залучення до культурно детермінованих шляхів вирішення завдань особистісної та професійної життєдіяльності та створюють умови для самовизначення майбутнім фахівцем основних параметрів його педагогічної культури.*

У другому розділі — *“Загальнокультурне і фахове в педагогічній культурі вчителя”* — розкрито діалектику взаємодії загальнокультурного і фахового в педагогічній культурі вчителя та її історичних парадигмах, виявлено об'єктивні передумови і стан культурологічної освіти у вищих навчальних закладах.

Інтегральною характеристикою цілісності особистості вчителя у дослідженні виступає його педагогічна культура як суб'єктний прояв загальнокультурного досвіду вчителя в умовах професійної діяльності, який визначає процес трансляції, інтерпретації й творення знань, цінностей і способів активності в навчально-виховному процесі та відображає рівень особистісно-професійної зрілості фахівця. Виокремлення основних факторів прояву вчителя як суб'єкта культури дозволяє побудувати *культурологічну модель педагогічної культури вчителя* як проекції загальної культури на площину його професійного функціонування. На основі представленої моделі визначена структура педагогічної культури вчителя відповідно до компонентної будови культури як системи в єдності когнітивного, аксіологічного, комунікативного, праксеологічного і суб'єктного компонентів.

Аналіз культурологічної моделі педагогічної культури вчителя дає підстави стверджувати, що загальнокультурний потенціал учителя в процесі перетворення з потенційної форми на актуальну інтенсифікує педагогічну діяльність. Професійні якості вчителя повноцінно формуються, розвиваються і проявляються в неперервному процесі його самореалізації в культурі. Діалектика взаємодії загальнокультурного і фахового полягає у тому, що загальнокультурне отримує свою максимальну реалізацію у фаховому і виступає його каталізатором.

Діалектика загальнокультурного і фахового виявляє себе також в історичному розвитку педагогічної культури вчителя. Кроскультурний аналіз історичних форм педагогічної культури вчителя дозволяє виявити такі їх парадигми — натуралістську, ірраціональну, прагматичну і суб'єктну. Якщо для історично першої натуралістської парадигми педагогічної культури характерний синкретизм загальнокультурного і фахового, для ірраціональної — домінування загальнокультурного над фаховим, то для суб'єктної (представленої її основними історичними формами: антично-афінською, ренесансною, українським антропоцентризмом, “новим гуманізмом” кінця XIX-початку XX століття) — розкриття загальнокультурного через фахове. Лише для прагматичної парадигми педагогічної культури вчителя нормою стає підпорядкування загальнокультурного фаховому, в результаті чого звужується сфера особистісного розвитку вчителя, закріплюються монологізм і авторитарність педагогічної комунікації, отримане знання все сильніше відчужується від людини.

Діалектична взаємодія загальнокультурного і фахового визначає функціональні позиції культурологічної освіти в системі професійної підготовки вчителів, а також історичну логіку становлення досліджуваного феномена в оновлених вищих навчальних закладах. Аналіз сучасної соціокультурної ситуації дозволяє виокремити *об'єктивні передумови інституціоналізації культурологічної освіти*, серед яких — соціальний рух від пріоритетності споживання до осмислення гуманітарних цінностей існування людства, гострота усвідомлення полікультурності світу, зміна епістемологічної парадигми відповідно до постнекласичної картини світу, активізація суб'єктного потенціалу особистості в умовах домінування інтелектуального виробництва, зміна антропологічних вимірів буття. Виявлені також специфічні фактори інституціоналізації культурологічної освіти майбутніх учителів на Україні, серед яких — загроза прагматизації вищої освіти, втрата духовних пріоритетів в ситуації динамічного переходу до ринкових відносин, потреба в досвіді міжнародної комунікації в умовах стрімкого розвитку процесів інтеграції в світове співтовариство, зростання ролі національного фактора в полікультурному українському суспільстві як умови збереження державної цілісності.

Проте об'єктивна закономірність інституціоналізації культурологічної освіти у вищих педагогічних навчальних закладах входить у суперечність з її *реальним станом*, виявленим на основі комплексного аналізу нормативних документів, методичних матеріалів і практичного досвіду. Серед її недоліків: побудова змісту культурологічного курсу за логікою академічної науки, а не педагогічної діяльності, збереження репродуктивної моделі процесу навчання, невиправдане зменшення кількості годин за навчальним планом.

незначне врахування можливостей варіативного підходу до індивідуальних запитів студентів, недостатнє стимулювання потреби майбутніх учителів у культурному саморозвитку.

Здійснене з метою конкретизації стану культурологічної освіти у вищих навчальних закладах опитування 114 різних за фахом викладачів і 413 студентів Національного педагогічного університету імені М.Драгоманова, Київського міського педагогічного університету імені Б.Грінченка, Полтавського державного педагогічного університету імені В.Короленка, Херсонського державного університету дозволило виявити позитивне ставлення 98,1% респондентів до необхідності культурологічної освіти в системі професійної підготовки майбутнього вчителя при досить поверховому розумінні сутності досліджуваного феномена (підміна її естетичним вихованням — 47,2% — або організацією дозвілля — 8,7%), виокремити мотиви пізнавального інтересу студентів до нього (71,2% наголошують на розвитку культурної обізнаності), а також зафіксувати незадовільну оцінку якості культурологічної освіти (24,1%) та найбільш значущі для опитаних напрямки її оновлення (збільшення кількості годин — 60,2%, використання новітніх інформаційних технологій — 53,7%, поліпшення рівня викладання — 47,6%). Констатація стану культурологічної освіти майбутнього вчителя дає підстави для твердження про необхідність її вдосконалення у вищих навчальних закладах.

У третьому розділі — *“Культурологічна освіта майбутніх учителів як феномен педагогічної науки і практики”* — здійснено цілесмістовий, предметно-структурний і процесуально-функціональний аналіз досліджуваного феномена, визначено місце культурологічної освіти в системі професійної підготовки вчителя.

Аналіз теоретичного і практичного доробку вітчизняної та зарубіжної педагогіки дозволяє виявити загальну тенденцію акцентування культурно-антропологічного аспекту в системі вищої педагогічної освіти, яка проявляється у фундаменталізації гуманітарної підготовки вчителя на всіх рівнях і профілях навчання, інтеграції соціально-гуманітарних дисциплін, актуалізації аксіологічного досвіду культури, проектному спрямуванні культурологічного навчання. В результаті в практиці вітчизняних і зарубіжних вищих навчальних закладів виокремлюються такі основні моделі культурологічної освіти студентів: культурно-історична, культурно-антропологічна, культуротворча, полікультурна і діалогова. Аналіз існуючих моделей культурологічної освіти студентів дає підстави стверджувати, що актуалізація в кожній з них певного аспекту феномена культури не дозволяє ефективно і цілеспрямовано впливати на формування цілісної особистості вчителя і забезпечувати культурний контекст його професійної підготовки.

Сутність культурологічної освіти майбутніх учителів в пропонованій концепції реалізується в її професійно-педагогічному спрямуванні. Проекція загальнокультурного знання на площину фахового забезпечується освоєнням історії становлення основних парадигм педагогічної культури, оволодінням соціокультурними функціями педагогічної діяльності, усвідомленням культурного статусу вчителя у суспільстві, опануванням соціокультурними нормами професіоналізму, специфікою діалогової природи професійної комунікації. Зазначене виступає умовою підвищення рівня соціокультурної адекватності майбутніх учителів, розвитку системи їх професійних мотивацій.

Система культурологічної освіти майбутніх учителів об'єктивується взаємозв'язком нормативних культурологічних курсів, циклу спецкурсів з актуальних проблем сучасного культурного процесу і методики викладання культурологічних дисциплін, побудови на основі культурологічного підходу курсів гуманітарного та соціально-економічного спрямування, а також позааудиторних форм музейно-навчальної роботи. Представлений взаємозв'язок зумовлює процесуальність культурологічної освіти майбутніх учителів як відкритої системи та забезпечує неперервність саморозвитку майбутнього фахівця в культурі. Стимулювання потреби студентів у постійному культурному саморозвитку забезпечується в процесі культурологічної освіти формуванням самостійної навчальної активності майбутніх фахівців, що особливо актуально з огляду на постійне скорочення аудиторних годин на загальноосвітні курси у вищих навчальних закладах.

Проведене експериментальне дослідження за методикою Б.Коссова, В.Виноградова, О.Гуртової, І.Добродеевої "Порівняння оцінок гуманітарних наук" на основі інтеркореляційного і кластерного аналізу дозволяє виокремити фактори, які визначають місце культурологічної освіти в системі професійної підготовки майбутніх учителів. Сукупність зазначених факторів утворює "профіль" культурологічного курсу (рис.1), функціональні позиції якого за оцінкою респондентів визначаються орієнтацією на формування активності майбутніх фахівців (домінантність фактору "Особистісність"), системності їх світогляду (фактор "Цілісність"), а також їх емоційно-ціннісної сфери (фактори "Емоційність" і "Моральність").

Коригування вимагають позиції культурологічного курсу за факторами "Інтелектуальність", "Актуальність" і "Фундаментальність", що вирішується, зокрема, шляхом уведення в контекст культурологічного знання герменевтичної методології, особистісно орієнтованого підходу, а також професійно-педагогічного спрямування загальноосвітньої дисципліни.

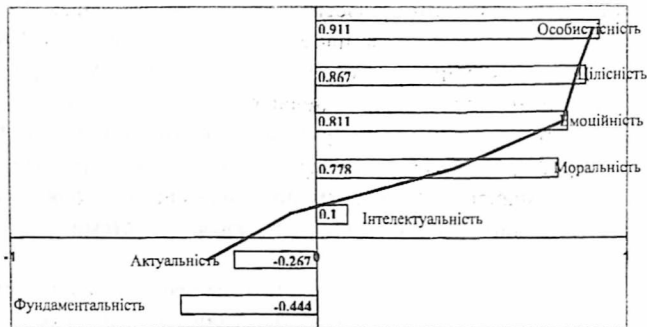

Рис.1.Факторна оцінка позиції культурологічного курсу в системі підготовки майбутніх учителів

Проведене експериментальне дослідження дозволяє також встановити характер взаємозв'язків культурологічного курсу з дисциплінами циклу соціально-гуманітарної підготовки студентів у вищих навчальних закладах. Міждисциплінарна взаємодія конструється за моделлю концентричної структури, в якій культура як інваріанта розгортається в різних галузях вибудованого за її морфологією соціокультурного знання, зв'язки між якими розкривають механізми її функціонування. На основі виявленої міждисциплінарної взаємодії визначені такі *основні напрямки змістовної трансформації соціально-гуманітарних дисциплін на засадах культурологічного підходу*:

- подолання сциєнтизму у вивченні загальноосвітніх курсів шляхом розгляду соціальних явищ як феноменів культури;
- інтеграція предметного простору окремих соціально-гуманітарних наук як основа цілісного світогляду і розвинення системного мислення студентів;
- орієнтація на ціннісно-сміслові та антропологічні аспекти навчальних дисциплін;
- уникання дублювання певних тем у загальноосвітніх курсах;
- цивілізаційний підхід у викладанні історичних дисциплін;
- освоєння комунікативної культури в процесі мовної підготовки майбутніх учителів;
- опрацювання студентами першоджерел як автентичних текстів культури;
- функціонування культурологічного курсу як концентра циклу соціально-гуманітарної підготовки студентів.

Впровадження зазначених підходів у навчальний процес дозволяє студентам педагогічного університету повноцінно опанувати *предметом культурологічної освіти*, в якості якого в дослідженні розглядаються усталені в історичному просторі та часі змістовно-сміслові аспекти культурної діяльності людства.

Теоретичний і експериментальний аналіз досліджуваного феномена дає підстави для конкретизації *мети культурологічної освіти майбутніх учителів* — становлення студентів вищого навчального закладу в якості суб'єктів культури, яке забезпечує активізацію процесів їх культурної самореалізації та саморозвитку, формування готовності до педагогічної підтримки дитини на шляху її визначення в світі культурних цінностей. Зазначена мета реалізується в цілому комплексі *завдань культурологічної освіти майбутніх учителів*, серед яких — оволодіння системою культурологічного знання, розвиток емоційно-ціннісного ставлення до культурних явищ, опанування основними принципами і формами культурної комунікації, формування досвіду культуротворчої діяльності, засвоєння суб'єктної природи культурних процесів.

Вирішення поставлених завдань культурологічної освіти майбутніх учителів вимагає забезпечення адекватності досліджуваного феномена меті, завданням, принципам і змісту педагогічної діяльності. Основою цього в дослідженні виступає структурування культурологічної освіти студентів вищого навчального закладу відповідно до компонентного складу педагогічної культури вчителя. Ізоморфізм структури культурологічної освіти структурі педагогічної культури вчителя полягає у взаємозв'язку компонентів:

- *когнітивного*, представленого цілісною системою культурологічного знання, яка спрямовує студентів на проектування культурно-пізнавальної діяльності учнів;
- *аксіологічного*, представленого історико-культурним досвідом емоційно-ціннісного ставлення людини до світу, який забезпечує формування емоційно-ціннісних критеріїв педагогічної культури студентів;
- *комунікативного*, представленого системою норм, принципів і форм людських взаємозв'язків у процесі накопичення і трансляції соціокультурного досвіду, який орієнтує студентів на принципову суб'єктну рівність взаємодії в педагогічному процесі;
- *праксеологічного*, представленого динамічним досвідом культурних практик людини як способів її самореалізації, який визначає характер організації адекватної соціальним потребам суспільства культуротворчої діяльності вчителя;

- *суб'єктного*, представленого системою антропологічних знань, який вмотивовує гуманістичну орієнтацію їх педагогічної культури.

Дослідження взаємодії компонентів у цілісній структурі культурологічної освіти майбутніх учителів дає підстави стверджувати, що системоутворюючим виступає суб'єктний компонент, оскільки реалізація змісту когнітивного, аксіологічного, комунікативного і праксеологічного компонентів вимагає особистісної активності студентів. Структура досліджуваного феномена визначає основні напрямки організаційно-методичного забезпечення культурологічної освіти у вищих навчальних закладах.

Аналіз компонентної структури культурологічної освіти майбутніх учителів дозволяє виділити в контексті професійної підготовки студентів найбільш значимі її *функції* — пізнавальну, ціннісно-орієнтаційну, комунікативну, праксичну, гуманістичну, а також обґрунтувати її вплив на основні складові педагогічної культури вчителя.

Предметно-структурний і процесуально-функціональний аналіз досліджуваного феномена вмотивовує доповнення і конкретизацію загальнодидактичних принципів навчання, на які спирається культурологічна освіта як підсистема системно організованої вищої педагогічної освіти (фундаментальності, системності, єдності логічного та історичного, єдності загальнолюдського і національного, теорії й практики, навчання й виховання тощо), разом *принципів*, в яких реалізується специфічна сутність, мета, завдання і структура культурологічної освіти майбутніх учителів:

- *інтегральності*, який передбачає відтворення онтологічних, антропологічних, гносеологічних аспектів певного історико-культурного типу в згорнутому вигляді в універсальній картині світу, що дозволяє актуалізувати потенціал системної форми культурної рефлексії на становлення цілісного світобачення майбутніх учителів;
- *варіативності*, який визначає полілінійність руху від опорного (відповідна фаховому профілю підготовки вчителя галузь культури) до домінантного компонентів змісту, що уможливило врахування специфіки майбутньої спеціалізації студентів і одночасне усталення цілісності їх світосприйняття;
- *антропологізму*, який зумовлює акцентування людинознавчої проблематики культурологічного знання, що забезпечує професійну орієнтацію підготовки вчителя у вищому педагогічному навчальному закладі;
- *аксіологізму*, який передбачає залучення студентів до досвіду емоційно-ціннісного ставлення до світу і людини в ньому, що визначає характер формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів;

- *діяльності*, який передбачає переведення студентів на позицію суб'єктів культури, що дозволяє узгодити культурологічне знання з логікою їх професійного становлення.

Обґрунтування принципів культурологічної освіти майбутніх учителів, а також урахування психофізіології студентського віку як вихідної проектування освітнього процесу зумовлюють підходи до відбору її змісту. В дослідженні на основі сучасних концепцій стадійності, полілінійності та цивілізаційної дискретності соціокультурного процесу виокремлено *територіально-типологічний, послідовно-історичний і паралельно-синхронний підходи до відбору змісту культурологічної освіти майбутніх учителів*. Багатовимірне розкриття навчального матеріалу уможливорюється на основі моделі полілінійної концентричної структури змісту з універсальною картиною світу як його ядром. Істотним моментом організації змісту культурологічної освіти майбутніх учителів є збереження пріоритетності українознавчого компонента у кроскультурному балансі вітчизняної та зарубіжної культур. Виокремлюються також варіативні моделі змісту для природничого, соціально-гуманітарного і мистецького профілів професійної підготовки вчителя.

Проведений цілісмістовий, предметно-структурний, процесуально-функціональний аналіз культурологічної освіти майбутніх учителів у вищому навчальному закладі дозволяє побудувати її модель (рис.2), яка відповідає дидактичним вимогам цілісності, відкритості, гнучкості та динамічності.

У четвертому розділі — **“Педагогічна система культурологічної освіти майбутніх учителів”** — конкретизовано показники, критерії та рівні культурологічної освіченості студентів вищих педагогічних навчальних закладів, виявлено основні культурологічні вміння майбутніх учителів, обґрунтовано систему організаційно-методичного забезпечення культурологічної освіти майбутніх учителів, визначено педагогічні умови її ефективності, представлено методику та аналіз результатів констатуючого і формуючого експерименту.

Експериментальне дослідження ефективних шляхів культурологічної освіти майбутніх учителів спиралось на обґрунтовані теоретико-методологічні положення щодо її сутності, структури, принципів і змісту, а також на результати аналізу реального стану практики культурологічної освіти у вищих навчальних закладах. Перевірка гіпотез здійснювалась шляхом переносу дидактичної моделі з обґрунтованими цільовими, змістовими, організаційними та результативними характеристиками культурологічної освіти в реальні умови навчального процесу у вищому навчальному закладі з урахуванням потреб педагогічної практики.

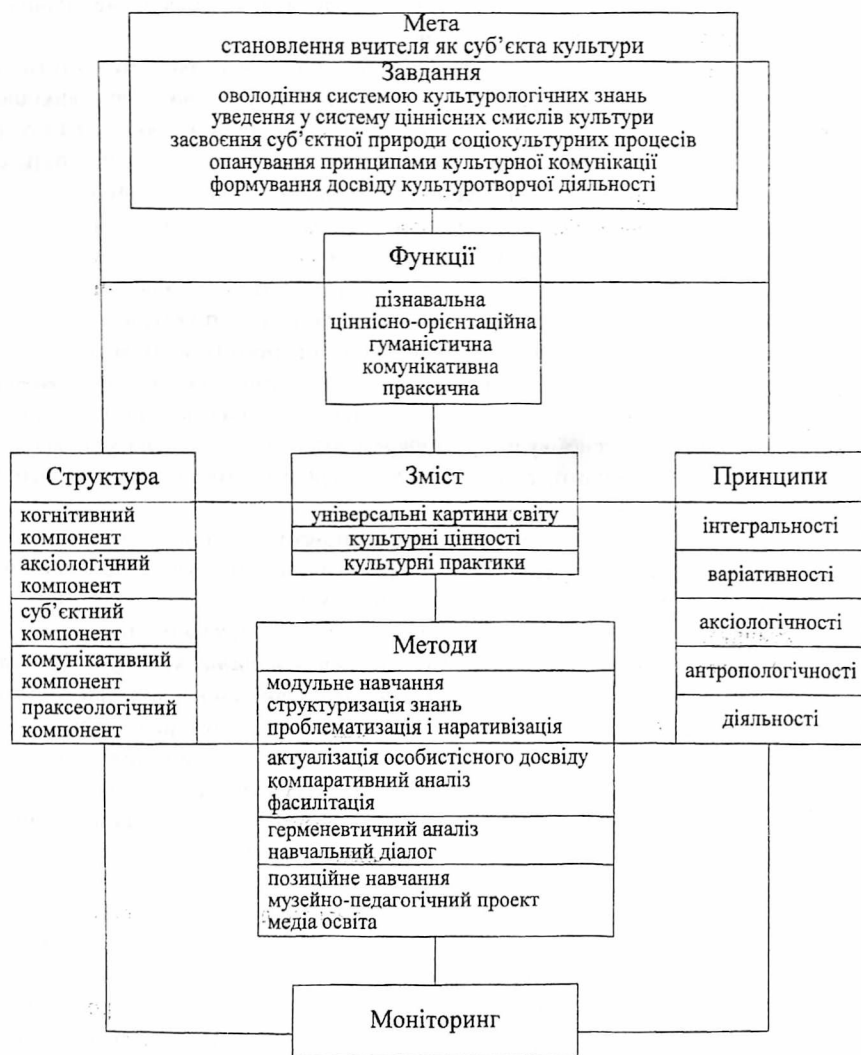

Рис.2. Модель культурологічної освіти майбутніх учителів

Обґрунтоване діагностико-прогностичне відстеження станів і розвитку досліджуваного феномена в модельованих умовах ефективності вимагає висунення критеріїв культурологічної освіченості майбутніх учителів. У контексті системи професійної підготовки *культурологічна освіченість* студентів визначається як прояв ефективного володіння фахівцями соціокультурними смислами особистісної та професійної життєдіяльності. Зміст культурологічної освіченості майбутніх учителів детерміновано системою культурологічних умінь. Культурологічні вміння як змістовно задана мета культурологічної освіти студентів у вищому педагогічному навчальному закладі диференційовані в дослідженні на репродуктивні, продуктивні та творчі.

Вибір критеріїв і показників культурологічної освіченості майбутніх учителів обумовлений внутрішніми (структура культурологічних умінь) і зовнішніми (адекватність поставлених меті та завданням дослідження) чинниками. Критерії (*інтеграційно-гностичний, ціннісно-орієнтаційний, соціально-комунікативний, організаційно-діяльнісний, творчо-рефлексивний*) як зміст узагальнених характеристик компонентів досліджуваного процесу і показники (на рівні знання, розуміння, застосування, аналізу і синтезу) як ідеальні еталони, що задають досконалий рівень їх досягнення, взаємодіють у цілісній системі, яка відповідає багатогранності й динаміці цілісного педагогічного процесу та є повністю діагностичною.

У дослідженні виокремлено три рівні культурологічної освіченості студентів. *Понятійно-репродуктивний рівень* характеризує освоєння студентом елементарного понятійно-категоріального змісту культурологічних знань, ігнорування його при вирішенні завдань професійної діяльності, відсутність постійної потреби в культурному саморозвитку. *Фундаментально-продуктивний рівень* специфічний здатністю студента до розуміння й аналізу культурних процесів, володінням аксіологічним потенціалом культурологічного знання, продуктивним використанням його в ситуаціях педагогічної взаємодії з учнями. *Системно-творчий рівень* характеризує системність культурологічного мислення студента, усвідомлення ним взаємозв'язку між професійними і загальнокультурними цінностями, здатність до переносу принципів культурних практик у контекст професійної діяльності, орієнтацію на культуровідповідні діалогові стратегії міжособистісної взаємодії, постійну потребу в культурному саморозвитку й самовдосконаленні.

Обґрунтовані критерії та показники культурологічної освіченості студентів визначили параметри організації констатуючого експерименту, причинно-наслідковий аналіз його результатів, постановку педагогічного діагнозу. Констатуючий експеримент, до якого було залучено 987 студентів

вищих навчальних закладів, спрямовано на якісний і кількісний аналіз вихідного рівня культурологічної освіченості майбутніх учителів. Методологічною основою констатуючого експерименту виступило обґрунтування інтегральної сутності світогляду особистості та його функціонування як системи зв'язків між людиною і культурою. Проведене в ході констатуючого експерименту дослідження категоріальних структур світогляду студентів методом контент-аналізу (за методикою С.В.Тарасова) дозволило виявити їх культурні детермінанти, що якісно характеризують зміст культурологічної освіченості майбутніх учителів.

Результати констатуючого експерименту показали недостатній рівень цілісності особистісного світогляду студентів (16,9%), редукцію його емоційно-ціннісних компонентів (9,7%), домінування прагматичного ставлення до оточуючої дійсності (17,1%), незначні показники образності світосприйняття (6,1%), а також деструктурованість світогляду майбутніх фахівців (не виокремлено категорій в текстах 37,4% респондентів). Це дозволило виявити об'єктивно існуючу потребу в актуалізації світоглядного й ціннісного потенціалу культурологічних знань, інтегральна природа яких спрямована на становлення категоріальних взаємозв'язків в структурі індивідуальної свідомості студентів. Співвідношення виявлених категорій світогляду майбутніх фахівців (прагматизм, цілісність, особистісність, естетизм, образність) дало змогу підтвердити доцільність виокремлення таких основних напрямків методичної системи культурологічної освіти майбутніх учителів — когнітивного, аксіологічного, комунікативного, праксеологічного і суб'єктного.

Відповідно, констатуючий експеримент передбачав також діагностування стану сформованості кожного з компонентів культурологічної освіченості студентів. Аналіз вихідного стану її когнітивного компонента на основі методики визначення культурологічної компетентності засвідчив недостатню культурологічну ерудованість майбутніх учителів (понятійно-репродуктивний рівень у 76,8% респондентів). Використання методики “передбачення музики” дозволило виявити у студентів редуковану емоційну реакцію на культурні явища, що підтверджується середнім рівнем сформованості аксіологічного компонента культурологічної освіченості (фундаментально-продуктивний рівень у 51,8% опитаних). Дослідження вихідного стану комунікативного компонента культурологічної освіченості майбутніх учителів на основі методики “деформованих текстів” виявило відсутність повноцінного досвіду інтерпретації знакової природи культурного тексту (81% респондентів на понятійно-репродуктивному рівні). Аналіз розроблених студентами текстів музейних екскурсій підтвердив неготовність студентів до ефективного використання культурологічних знань в

професійній діяльності (77,3% опитаних виявили понятійно-репродуктивний рівень сформованості праксеологічного компонента культурологічної освіченості). Результати констатуючого експерименту виступили підґрунтям проектування педагогічної системи культурологічної освіти студентів у вищому навчальному закладі.

Теоретично обґрунтована в дослідженні педагогічна система культурологічної освіти майбутніх учителів базується на взаємозв'язках її мети та завдань, виокремлених принципів, змісту навчання, основних процесуальних підходів (особистісно орієнтованого, герменевтичного, діалогового), ефективних методів (структуризації й компаративізації знань, їх проблематизації та наративізації, фасилітації, проектів), продуктивних засобів (медіа освіти, використання потенціалу музейного середовища, робота з автентичними текстами культури, впровадження робочих зошитів), організаційних форм навчально-виховного процесу (проблемна лекція, робота у малих групах, музейні екскурсії), сучасних освітніх технологій (модульної, інформаційної, рейтингової), що забезпечують професійно-педагогічне спрямування культурологічної освіти студентів. Операційною опорою системи виступав процес розпредмечення-опредмечення як обґрунтований в дослідженні механізм формування готовності майбутніх учителів до культурного саморозвитку. Інноваційний характер пропонованої педагогічної системи полягає в досягненні резонансності управління шляхом організації ефективних взаємододаткових впливів, що спирається на принципи забезпечення зростання рівня самоорганізації системи в синергетичній методології.

Мета формуючого експерименту полягала у дослідній оцінці ефективності педагогічної системи культурологічної освіти майбутніх учителів. В процесі експерименту здійснено конструктивну трансформацію методичних основ культурологічної освіти у вищому навчальному закладі відповідно до висунутої гіпотези. Організація експерименту передбачала паралельне порівняння вихідних (І), проміжних (ІІ) і підсумкових (ІІІ) результатів спостереження однорідних об'єктів (студентських груп третього року навчання у вищих навчальних закладах) з використанням експериментальних факторів впливу і без них.

Достовірність і об'єктивність експериментальних результатів обумовлена тим, що в основу моніторингової програми покладена різнорівнева (перехресна) діагностика, яка дозволяє створити поліфакторну модель досліджуваного процесу. Прояв динаміки формування кожного з компонентів культурологічної освіченості студентів окремо, а також її структури в цілому на мотиваційному (категоріальна структура світогляду), змістовому (навчальна успішність студентів) і операційному рівнях (вибір

стратегій навчання) дозволяє забезпечити надійність процесуального аналізу ефективності педагогічної системи культурологічної освіти студентів за кількісними і якісними параметрами. Кожен з компонентів культурологічної освіти оцінювався за трьома рівнями.

Обґрунтування масштабу формуючого експерименту обумовлене, по-перше, його кількісними параметрами: в процесі організації експерименту були задіяні 1376 студентів вищих навчальних закладів освіти, з яких 794 студента навчалися за експериментальною методикою, а 582 — за традиційною. По-друге — довготривалістю експерименту, який здійснювався протягом 1996-2003 рр.

Процесуальна основа формуючого експерименту базувалась на виокремленні теоретично обґрунтованих компонентів культурологічної освіти майбутніх учителів, що було продиктовано потребами експериментального дослідження з метою унаочнення і конкретизації її організаційно-методичної структури. В реальному навчальному процесі кожен з компонентів культурологічної освіти студентів існує в системі взаємозв'язків і взаємовпливів. Оскільки суб'єктний компонент, спрямований на мотивацію функціонування майбутнього вчителя в якості суб'єкта культури, розглядається в концепції таким, що організує цілісність всієї системи культурологічної освіти, його формування забезпечується всередині кожного з основних напрямків її методичної організації у вищому навчальному закладі.

Формування когнітивного компонента культурологічної освіти майбутніх учителів передбачало використання модульної технології конструювання навчального змісту культурологічного курсу, що спрямовувалась на забезпечення гнучкої варіативності навчання та розвиток у студентів навичок самоуправління пізнавальною діяльністю. Взаємодія раціональної та емоціональної складових процесу засвоєння студентами культурологічних знань реалізовувалась шляхом додатковості методу структуризації культурологічного знання (на основі компонентів універсальної картини світу історико-культурного типу) та методів проблематизації (акцентування аксіологічної або антропологічної домінант) культурологічної лекції та її наративізації (включення елементів екзистенційної реальності). В якості засобів оптимізації педагогічного управління досліджуванним процесом використовувались потенціал сучасних медіа технологій (відеофільми, слайд-фільми, комп'ютерні енциклопедії), а також упровадження в навчальний процес розроблених культурологічних практикумів і робочих зошитів з культурології для студентів.

Аналіз динаміки формування когнітивного компонента культурологічної освіти майбутніх учителів, яка проявилась у

переведенні 67,8% студентів експериментальних груп на фундаментально-продуктивний і 11,5% студентів на системно-творчий рівні культурологічної освіченості (відповідно, в контрольних групах — 46% і 3,3% (рис.3а)), дав можливість зробити висновок про ефективність запропонованих експериментальних факторів впливу.

Формування аксіологічного компонента культурологічної освіченості майбутніх учителів спиралось на особистісно орієнтований підхід до культурологічної освіти студентів у вищому педагогічному навчальному закладі, який забезпечував трансформацію культурологічних знань в особистісні смисли життєдіяльності майбутніх фахівців як її суб'єктно значущі ціннісні орієнтири. Засобами реалізації цього підходу виступали актуалізація ціннісних смислів того чи іншого історико-культурного типу, зіткнення цінностей минулого і сучасного, характеристика через окрему деталь, уявне перенесення в культурне минуле, ідентифікація з історико-культурним персонажем, створення уявного діалогу представників різних культур тощо. Взаємододатковість компаративного методу (виокремлення і зіставлення аксіологічних домінант культурних текстів в системі актуалізуючих, стимулюючих і творчих завдань) й методу фасилітації як педагогічної підтримки інтерпретаційної діяльності студентів забезпечувалась реалізацією механізмів “повернення чуттєвого досвіду” (О.М.Леонтьєв) і бінарності сприймання текстів культури, чим і зумовила ефективність педагогічного керівництва процесом формування емоційно-ціннісного ставлення майбутніх фахівців до соціокультурної дійсності.

Експериментальним підтвердженням цього стали результати відстеження динаміки аксіологічного компонента культурологічної освіченості майбутніх учителів, яка виявилась у збільшенні в експериментальних групах числа (59,0% порівняно з 9,9% в контрольних) студентів, здатних до інтерпретації соціокультурних явищ в їх ціннісному вимірі на системно-творчому рівні (рис.3б), в той час як більшість студентів контрольних груп (73,1%) залишилось на фундаментально-продуктивному рівні культурологічної освіченості.

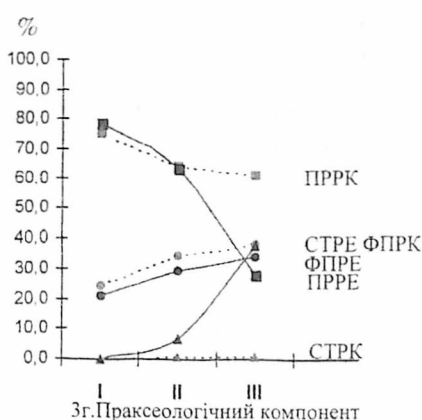
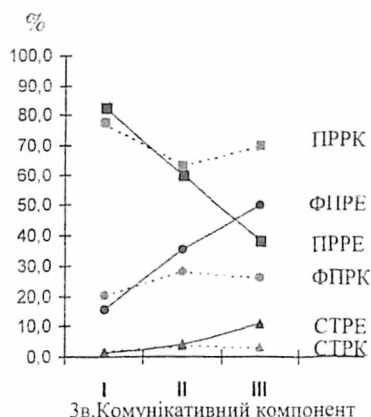
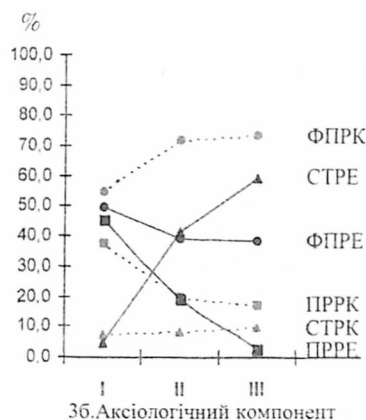
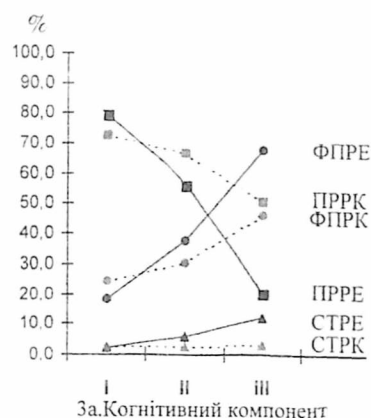
Формування комунікативного компонента культурологічної освіченості майбутніх учителів передбачало організацію системи його методичного забезпечення на основі процесуальної моделі комунікацій в культурі. Передкомунікативної складовою цього процесу студенти опановували шляхом засвоєння семантичного тезаурусу культури за допомогою комп'ютерних технологій трансформації знакової системи тексту культури. Другим взаємодоповнюючим компонентом стало опанування майбутніми вчителями основами герменевтичного методу інтерпретації змісту на основі роботи з різними перекладами одного й того ж твору, а також аналізу так

званих “редукованих текстів”, що сприяло формуванню навичок онтологічного розуміння культурних явищ. Взаємододатковість цих фаз забезпечувала готовність студентів як до реконструкції авторського смислу тексту культури, так і до організації на його основі власного смислу. Реалізація завдань передкомунікативної та комунікативної фаз дозволяла переходити до конструювання навчальних діалогів із зіткненням альтернативних філософських, історичних і соціокультурних позицій, що сприяло формуванню у майбутніх учителів досвіду використання діалогічних стратегій в педагогічній діяльності, освоєнню ними толерантності як основної засади педагогічної етики.

Аналіз динаміки формування комунікативного компонента культурологічної освіченості майбутніх учителів дозволяє стверджувати ефективність запропонованої системи, оскільки в результаті формуючого експерименту досягнуто переведення 11% студентів експериментальних груп на системно-творчий рівень, 50,2% студентів на фундаментально-продуктивний рівень (відповідні дані в контрольних групах — 3,1% і 26,4% (рис.3в)).

Формування праксеологічного компонента культурологічної освіченості майбутніх учителів спиралось на поетапну систему організаційно-методичного забезпечення формування готовності студентів до використання культурологічних знань у практичній діяльності. На першому етапі організація роботи в малих групах на основі позиційного навчання (перехід студентів з позицій нормативних та історико-культурних на позиції естетичні й культурологічні) спрямовувалась на формування навичок самостійного прирощення знання та обміну освоєною інформацією. Другий етап забезпечував готовність майбутніх учителів до конструювання і реалізації педагогічних проєктів — інформаційних, рольових, дослідницьких і музейних. Реалізація такого проєкту орієнтувалась на формування умінь і навичок майбутніх учителів щодо вибору теми та визначення завдань проєкту, організації інформаційного пошуку, вибору адекватних методів, урахування вікових особливостей аудиторії, конструювання освітнього діалогу.

Як свідчать кількісні результати динаміки формування праксеологічного компонента культурологічної освіченості майбутніх учителів, 37,9% студентів експериментальних груп виявили готовність до генералізації культурологічних знань на площину професійно-педагогічної діяльності на системно-творчому рівні, 34% — на фундаментально-продуктивному (відповідні показники в контрольних групах — 0,7% і 38,1% (рис.3г)).

Етапи експерименту: I — вихідний; II — проміжний; III — підсумковий.

ПРРК і ПРРЕ — понятійно-репродуктивний рівень відповідно у контрольних і експериментальних групах.

ФПРК і ФПРЕ — фундаментально-продуктивний рівень відповідно у контрольних і експериментальних групах.

СТРК і СТРЕ — системно-творчий рівень відповідно у контрольних і експериментальних групах.

Рис.3. Динаміка формування компонентів культуриологічної освіти майбутніх учителів

Отримані результати дозволяють стверджувати, що впроваджена у практику професійної підготовки студентів вищого навчального закладу педагогічна система культурологічної освіти дозволяє досягнути високого рівня володіння культурологічними знаннями, цінностями, системами культурних комунікацій і практик, які виступають однією з необхідних умов самовизначення майбутніми вчителями змісту і принципів їх педагогічної культури.

Вірогідність отриманих результатів щодо ефективності формування кожного з компонентів культурологічної освіченості майбутніх учителів підтверджувалась шляхом аналізу динаміки формування її цілісної структури на мотиваційному, змістовому і операційному рівнях.

Динаміка категоріальних структур світогляду майбутніх учителів (рис.4), виявлена на основі контент-аналізу розроблених студентами текстів музейних навчальних екскурсій, проявляється в інтенсифікації цілісного, системного відображення соціокультурної дійсності (динаміка категорії “Цілісність” від 13,7% на початку експерименту до 31,3% після його завершення). Отримані дані свідчать також про продуктивність процесів становлення суб’єктної позиції студентів (динаміка категорії “Особистісність” відповідно 8,1% і 26,9%). Якісна динаміка проявляється у гармонізації співвідношень між основними категоріями в структурі світогляду майбутніх учителів, яка характеризує достатній рівень їх ціннісно-сміслової рефлексії та збалансованість системи їх ставлення до культурних явищ.

Рис.4. Динаміка категоріальної структури світосприйняття майбутніх учителів

Результати діагностування навчальної успішності студентів (табл.1) підтверджують ефективність запропонованої педагогічної системи культурологічної освіти майбутніх учителів, оскільки 89% студентів експериментальних груп виявляють системно-творчий і фундаментально-

продуктивний рівень володіння культурологічними знаннями. Такі ж показники мають лише 41,4% студентів контрольних груп.

Таблиця 1

Діагностика навчальної успішності майбутніх учителів

Рівні навчальної успішності	Контрольна		Експеримент	
	а	%	а	%
Понятійно-репродуктивний	340	58,6	87	11,0
Фундаментально-продуктивний	209	36,0	515	64,9
Системно-творчий	31	05,4	191	24,1
Всього	580	100	793	100

Розроблена і впроваджена система рейтингової технології педагогічного моніторингу навчальної успішності студентів у процесі їх культурологічної освіти дозволила виявити основні стилі стратегій навчальної діяльності студентів (рис.5). Для 62% студентів контрольних груп характерною є репродуктивна стратегія навчальної діяльності. Домінування у студентів експериментальних груп творчої (45%) й продуктивної (41%) стратегій навчальної діяльності свідчить про їх включення в ситуації продуктивної активності, інструментальне володіння ними культурологічними вміннями і навичками, в цілому — про культуровідповідність освоєних ними способів діяльності.

Позитивна динаміка цілісної структури культурологічної освіченості майбутніх учителів на її мотиваційному, змістовому і операційному рівнях підтверджує правильність загальної гіпотези дослідження. Це дозволяє визначити *систему умов ефективності культурологічної освіти у вищих навчальних закладах*:

- *загально-педагогічні* (забезпечення цілісності професійно-особистісного становлення студентів, педагогічна підтримка процесів їх національної самоідентифікації, актуалізація полікультурного підходу до організації змісту культурологічного курсу);
- *особистісно-комунікативні* (орієнтація на загальнокультурні цінності як засіб інтеріоризації студентами культурного досвіду людства, забезпечення особистісної орієнтації навчального процесу, конструювання його на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії);
- *організаційно-методичні* (генералізація культурологічного знання на сферу професійно-педагогічної діяльності, формування досвіду культуротворчої діяльності студентів).

Таким чином, узагальнені результати дослідно-експериментальної роботи дозволяють стверджувати, що теоретично і методично обґрунтована педагогічна система культурологічної освіти студентів істотно підвищує якість їх професійної підготовки у вищому навчальному закладі шляхом активізації суб'єктної позиції майбутніх учителів в культурних процесах як фактора впливу на основні компоненти їх педагогічної культури.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми культурологічної освіти майбутніх учителів у вищому навчальному закладі, що полягає у визначенні методологічних засад і концептуальних основ забезпечення її професійно-педагогічного спрямування, розробці та впровадженні в освітню практику педагогічної системи формування готовності студентів до продуктивного культурного саморозвитку. Обґрунтовано науково-педагогічну сутність культурологічної освіти як складової професійної підготовки майбутніх учителів. Доведено, що культурологічна освіта є процесом і результатом педагогічно організованого формування особистості студента як суб'єкта культури шляхом оволодіння системою культурологічних знань, цінностей, принципів комунікації та досвіду культурних практик. Виявлено діалектику співвідношення загальнокультурного і фахового в педагогічній культурі вчителя, на основі якої показано, що культурологічна освіта виступає одним з необхідних факторів формування педагогічної культури студентів. Вперше розроблено модель культурологічної освіти студентів на основі її ізоморфізму структурі педагогічної культури вчителя. Показано, що активізація суб'єктної позиції студента в процесі культурологічної освіти виступає істотним чинником забезпечення його продуктивного культурного саморозвитку. Вперше визначено зміст культурологічної освіченості майбутнього вчителя, обґрунтовано її критерії та показники, виокремлено систему його культурологічних умінь. Виявлено умови ефективності культурологічної освіти у вищих навчальних закладах.

Результати теоретичного і експериментального дослідження підтвердили гіпотезу, на якій воно ґрунтується, засвідчили вирішення поставлених завдань і дали підстави для таких висновків:

1. На основі аналізу сучасної соціокультурної ситуації доведено актуальність культурологічної освіти майбутніх учителів як компонента оновленого змісту їх професійної підготовки у вищому навчальному закладі. Історико-культурний аналіз парадигм педагогічної культури вчителя підтверджує органічність діалектичної взаємодії в ній загальнокультурного і

фахового. Загальнокультурний потенціал учителя забезпечує його ефективне входження у педагогічну культуру і в процесі перетворення з потенційної форми на актуальну проєктується на площину фахової діяльності. Власне професійні якості вчителя повноцінно формуються, розвиваються і проявляються у неперервному процесі самореалізації його особистості в культурі.

Теоретичний аналіз усталених підходів до професійної підготовки студентів у вищому навчальному закладі дозволяє виявити наявну тенденцію до підпорядкування загальнокультурної освіченості майбутнього вчителя фаховій. Відповідно теоретики і практики культурологічної освіти досліджують її в основному як компонент фахової підготовки вчителя мистецького профілю.

2. Обґрунтовані в дослідженні методологічні засади культурологічної освіти студентів вищого навчального закладу дозволяють розглядати її як компонент загальної освіти вчителя за всіма профілями навчання. Методологія суб'єктного підходу до особистості вчителя в системі культури визначає орієнтацію культурологічної освіти студента на формування його готовності до активного культурного саморозвитку, до ініціювання і реалізації культурно детермінованих професійних стратегій, до професійної мобільності в умовах сучасного ринку праці. Доведено, що соціокультурна активність майбутнього вчителя найбільш повно реалізується в умовах університетської педагогічної освіти, яка орієнтована на розвиток фундаментальної полікультурної освіченості студента і формування його наукового системно-методологічного мислення.

Визначено концептуальні основи культурологічної освіти майбутніх учителів: інтегральність, аксіологічність, антропологічність, полікультурність, професійно-педагогічне спрямування. Вони забезпечують соціокультурну адекватність майбутніх фахівців шляхом формування цілісного уявлення студентів про культурний континуум і місце у ньому людини, педагогічної підтримки розвитку їх емоційно-ціннісного ставлення до дійсності, активізації суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії.

3. Аналіз методологічних і концептуальних засад культурологічної освіти майбутніх учителів дає підстави для її визначення як процесу і результату педагогічно організованого становлення особистості студента в якості суб'єкта культури шляхом освоєння системи культурологічних знань, цінностей, принципів комунікації та досвіду культурних практик, що забезпечує залучення до культурно детермінованих шляхів вирішення завдань особистісної й професійної життєдіяльності та створює умови для самовизначення майбутнім фахівцем основних параметрів його педагогічної культури. Культурологічна освіта майбутніх учителів як система

об'єктивується взаємозв'язком нормативних культурологічних курсів, ряду спецкурсів культурологічного і професійно-педагогічного спрямування, культурологічного підходу в змісті навчальних дисциплін циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки студентів, а також позааудиторних форм музейно-педагогічної роботи студентів. У контексті аналізу культурологічної освіти студентів вищих навчальних закладів як педагогічного феномена доведено її вплив на формування основних компонентів педагогічної культури вчителя.

4. Визначено структуру культурологічної освіти студентів вищого навчального закладу на основі її теоретично обґрунтованого ізоморфізму структурі педагогічної культури вчителя. Змістом когнітивного компонента є цілісна система культурологічних знань, що розкриває суспільно значущі смисли культурних процесів і визначає характер проектування майбутнім фахівцем культурно-пізнавальної діяльності учнів; аксіологічного — система загальнокультурних цінностей, яка забезпечує формування емоційно-ціннісних критеріїв педагогічної культури студентів; комунікативного — система історично усталених принципів трансляції соціально значущого культурного досвіду, що орієнтують студентів на суб'єкт-суб'єктне розуміння педагогічної взаємодії; праксеологічного — система культурних практик студентів як способів їх самореалізації та саморозвитку, що визначає характер адекватної соціальним потребам суспільства педагогічної діяльності вчителя; суб'єктного — система антропологічних знань, що розкриває місце людини у просторі культури і вмотивовує суб'єктну позицію вчителя у соціокультурних процесах. Виявлено взаємозв'язки когнітивного, аксіологічного, комунікативного, праксеологічного і суб'єктного компонентів у цілісній структурі культурологічної освіти майбутніх учителів. Доведено, що суб'єктний компонент є системоутворюючим, оскільки забезпечує реалізацію змісту всіх інших компонентів культурологічної освіти студентів.

Розроблено модель культурологічної освіти майбутніх учителів, спрямовану на досягнення її провідної мети — становлення майбутнього вчителя як суб'єкта культури, що забезпечує активізацію процесів його культурної самореалізації та саморозвитку, формування його готовності до здійснення підтримки дитини на шляху її визначення у світі культурних цінностей. Згідно розробленої моделі мета культурологічної освіти реалізується шляхом вирішення таких завдань: оволодіння студентами системою культурологічних знань, їх уведення в ціннісні настанови загальнолюдської та національної культур, опанування основними принципами і формами комунікативного досвіду різних сфер культури людства, формування досвіду культуротворчої діяльності, засвоєння

суб'єктної природи культурних процесів як інструмента гуманізації стратегій професійної діяльності.

5. Обґрунтовано специфічні принципи культурологічної освіти майбутніх учителів, які розвивають загальнодидактичні принципи. Ними визначено такі принципи: інтегральності, варіативності, антропологізму, аксіологізму і діяльності. Їх реалізація дозволяє актуалізувати потенціал системної форми культурної рефлексії на становлення цілісного світобачення студентів, впливати на усталення системи їх морально-етичних цінностей, посилювати мотивацію до виконання соціокультурних функцій професій, враховувати логіку професійного становлення майбутніх учителів у процесі переведення студентів на позицію суб'єктів культуротворчих практик.

Розкрито дидактичні підходи до відбору змісту культурологічної освіти майбутніх учителів на основі обґрунтованих принципів і аналізу психофізіології студентського віку як вихідної в проектуванні навчального процесу. Зміст культурологічного курсу структуровано відповідно до територіально-типологічного, послідовно-історичного і паралельно-синхронного підходів за умови пріоритетності українознавчого компонента в кроскультурному балансі культур. Взаємодія і взаємозв'язок між компонентами змісту здійснюється за моделлю полілінійної концентричної структури на основі багатовимірного розкриття навчального матеріалу, змістовним ядром і основним механізмом інтегральності якого виступає універсальна картина світу певного історико-культурного типу.

6. Розроблено і експериментально перевірено педагогічну систему культурологічної освіти майбутніх учителів у вищому навчальному закладі, яка відповідає вимогам цілісності, відкритості, гнучкості та динамічності. В основу цієї системи покладено взаємозв'язок мети та завдань культурологічної освіти, її принципів і змісту, основних процесуальних підходів (особистісно орієнтованого, герменевтичного, діалогового), ефективних методів (структуризації й компаративізації знань, їх проблематизації та наративізації, фасилітації, проєктів), продуктивних засобів (медіа освіти, використання потенціалу музейного середовища, робота з автентичними текстами культури, впровадження робочих зошитів), організаційних форм навчально-виховного процесу (проблемна лекція, робота у малих групах, музейні екскурсії), сучасних освітніх технологій (модульної, інформаційної, рейтингової). Реалізація взаємозв'язків всередині системи забезпечує професійно-педагогічне спрямування культурологічної освіти студентів та формування готовності майбутніх учителів до культурного саморозвитку. Новизна запропонованої педагогічної системи культурологічної освіти майбутніх учителів полягає в досягненні резонансності управління шляхом організації ефективних взаємододаткових впливів.

Результати формуючого експерименту підтвердили продуктивність розробленої системи критеріїв (інтегрально-гностичний, ціннісно-орієнтаційний, соціально-комунікативний, організаційно-діяльнісний і творчо-рефлексивний), показників і рівнів культурологічної освіченості майбутніх учителів як прояву їх ефективного володіння соціокультурними смислами особистісної та професійної діяльності, а також обґрунтованість виокремлення компонентів системи культурологічних умінь студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Встановлено на основі аналізу динаміки індивідуальних показників сформованості кожного з компонентів культурологічної освіченості майбутніх учителів стійку тенденцію переходу студентів експериментальних груп з понятійно-репродуктивного на фундаментально-продуктивний та системно-творчий її рівні (відповідно по когнітивному компоненту — 67,8% і 11,5%, аксіологічному — 38,2% і 59%, комунікативному — 50,2% і 11%, праксеологічному — 34% і 37,9%). Виявлені в результаті дослідження системність категоріальної структури світогляду студентів (у 57,2% респондентів експериментальних груп), високий рівень їх культурологічних знань (89% в експериментальних групах), пріоритетність вибору продуктивних і творчих стратегій навчальної діяльності (у 96% студентів в експериментальних групах) засвідчили сформованість в експериментальному процесі культурологічної освіченості майбутніх учителів на її мотиваційному, змістовому і операційному рівнях.

Аналіз експериментальних результатів впровадження педагогічної системи культурологічної освіти майбутніх учителів дозволив обґрунтувати загально-педагогічні, особистісно-комунікативні та організаційно-методичні умови її ефективності у вищому навчальному закладі.

7. Теоретично обґрунтована та експериментально перевірена система культурологічної освіти майбутніх учителів покладена в основу розробленого і впровадженого навчально-методичного комплексу, який містить навчальні програми, навчальні посібники, курс лекцій, робочий зошит студента з культурологічного курсу, серії методичних рекомендацій для викладачів і студентів, систему творчих завдань, різномірні форми контролю навчальної успішності студентів. Розроблений навчально-методичний комплекс може бути продуктивно використаний викладачами, методистами, вчителями, студентами педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

Здійснене дослідження дозволяє сформулювати ряд практичних рекомендацій, зокрема, фаховим методичним комісіям Міністерства освіти і науки України щодо впровадження його результатів на теоретичному і прикладному рівнях. На теоретичному рівні його використання доцільне для розробки концепції та стандартів культурологічної освіти у вищих навчальних закладах, для методологічного забезпечення системи культурно-

просвітницької виховної роботи серед студентів. На прикладному рівні пропонується педагогічна система культурологічної освіти студентів може бути використана для вдосконалення навчального процесу у вищих навчальних закладах, а також у системі перепідготовки педагогічних працівників і дистанційної освіти.

Проведене дослідження засвідчує необхідність подальшого розроблення проблеми за такими основними напрямками: теоретичне обґрунтування процесу формування світогляду майбутнього фахівця в системі його культурологічної освіти; аналіз теоретико-методичних основ музейно-красознавчої роботи у вищих педагогічних навчальних закладах, визначення педагогічних умов інтеграції мистецтв як фактору розвитку системного мислення майбутніх учителів, розробка і стандартизація діагностичного забезпечення культурологічної освіти студентів, підготовка майбутніх учителів до культурно-просвітницької діяльності в навчальних закладах, організація системи культурологічної підготовки студентів у різних формах освітньо-дозвілєвої діяльності.

Основні положення дисертаційного дослідження відображено у таких публікаціях:

Монографії:

1. Шевнюк О.Л. Культурологічна освіта майбутнього вчителя: теорія і практика.— Київ: НПУ ім.М.П.Драгоманова, 2003.— 232 с.

Навчальні посібники:

2. Шевнюк О.Л. Українська і зарубіжна культура: Навчальний посібник. — К.: Знання-Прес, 2002.- 277 с. (гриф МОН України)
3. Шевнюк О.Л. Українська і зарубіжна культура: Навчальний посібник. — 2-ге вид., виправлене.— К.: Знання-Прес, 2003.- 277 с. (гриф МОН України)
4. Шевнюк О.Л. Культурологія: Навчальний посібник.— К.: Знання-Прес, 2004.— 353 с. (гриф МОН України)

Статті у провідних фахових виданнях, затверджених ВАК України:

5. Шевнюк О.Л. Діагностування готовності майбутніх учителів до естетико-орієнтованої педагогічної діяльності // Соціалізація особистості: 36. наук. статей.— К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 1999.— С.152-157.
6. Шевнюк О.Л. Діагностуючі завдання з курсу «Українська і зарубіжна культура» у структурі професійної підготовки вчителя // Наукові записки: 36. наук. статей НПУ імені М.П.Драгоманова. — К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2000.— С. 161-166.
7. Шевнюк О.Л. Художньо-оцінна діяльність студентів у структурі їх педагогічно-орієнтованої культурологічної підготовки // Наукові записки:

36. наук. статей НПУ імені М.Драгоманова. — К.: НПУ, 2000. — Ч.4.— С. 124-129.
8. Шевнюк О.Л. Народний одяг у системі цінностей української культури // Мистецтво та освіта. — 2000. — №4. — С.41-46.
9. Шевнюк О.Л. Педагогічна освіта як процес і результат становлення вчителя у якості суб'єкта культури // Теорія і методика мистецької освіти: 36. наук. праць.— Вип.2.— К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2001.— С.77-87.
10. Шевнюк О.Л. Навчальний діалог у курсі української та зарубіжної культури у вищій школі // Педагогіка і психологія.— 2001.— №2.— С.89-99.
11. Шевнюк О.Л. Дидактичні тести в курсі “Українська та зарубіжна культура” у вищій школі // Мистецтво та освіта.— 2001.— №2.— С.52-56.
12. Шевнюк О.Л. Малі групи як оптимальна умова вивчення курсу “Українська та зарубіжна культура” // Соціалізація особистості: 36. наук. пр.— Вип.ХІІІ.— К.: Логос, 2001.— С.185-198.
13. Шевнюк О.Л. Метод проектів у курсі “Українська та зарубіжна культура” у педагогічному вузі // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: 36. наук. пр.— К., НПУ імені М.П.Драгоманова, 2001.— Вип.5.— С.293-301.
14. Шевнюк О.Л. Принцип голографічності в культурологічній освіті майбутнього вчителя // Наукові записки: 36. наук. статей НПУ імені М.П.Драгоманова. — К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2001. — Вип. 38.— С. 137-146.
15. Шевнюк О.Л. “Українська та зарубіжна культура” в структурі предметів соціально-гуманітарного циклу у вищій школі // Наука і сучасність: 36. наук. праць НПУ імені М.П.Драгоманова. — К., Логос, 2001. — Том XXVI.— С.159-170.
16. Шевнюк О.Л. Інформаційні технології у культурологічній освіті // 36. наук. праць Бердянського державного педагогічного інституту.— Бердянськ: БДПІ, 2001.— С.348-354.
17. Шевнюк О.Л. Українська культура на зламі ХІХ-ХХ століть у структурі змісту культурологічної освіти студентів // Мистецтво та освіта.— 2001.— №3.— С.14-19.
18. Шевнюк О.Л. Принципи інтегральності та варіативності у культурологічній підготовці майбутнього вчителя // Педагогіка і психологія професійної освіти.— 2002.— №3.— С.131-140.
19. Шевнюк О.Л. Учитель як суб'єкт педагогічної діяльності // Наукові записки. — Вип.45.—Ч.ІІ.— Серія: Педагогічні науки.— Кіровоград: РВЦ КДПУ ім.В.Винниченка, 2002.— С.170-175.

20. Шевнюк О.Л. Дослідження категоріальних структур світогляду студентів як умова проектування культурологічної освіти у вищій школі // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, досвід, проблеми. 36. наук. пр. — Ч.2. — Вінниця: ДОВ Вінниця, 2002. — С.475-481.
21. Шевнюк О.Л. Загальнокультурне і фахове в педагогічній культурі вчителя // Проблеми педагогічних технологій: 36. наук. пр. — №1. — Луцьк, 2002. — С.133-140.
22. Шевнюк О.Л. Принципи культурологічної освіти майбутнього вчителя // Соціалізація особистості: 36. наук. праць / За ред. А.Й.Капської. — Том XVIII. — К.: Логос, 2002. — С.85-96.
23. Шевнюк О.Л. Зміст культурологічної освіти майбутнього вчителя // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: 36. наук. пр. — Вип.7. — К., НПУ, 2002. — С.169-177.
24. Шевнюк О.Л. Ідеї І.Огієнка у контексті сучасної культурологічної освіти // Вісник Житомирського педагогічного університету. — Вип. 9. — Житомир, 2002. — С.113-116.
25. Шевнюк О.Л. Моделі культурологічної освіти майбутнього педагога у вищій школі // Імідж сучасного педагога. — 2002. — №4-5. — С.65-68.
26. Шевнюк О.Л. Оцінювання знань з курсу “Українська і зарубіжна культура” у вищій педагогічній школі // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2002. — №1. — С.171-179.
27. Шевнюк О.Л. Принцип інтегративності в організації змісту курсу “Українська та зарубіжна культура” у вищій школі” // Педагогічні науки. 36. наук. пр. — Вип. 30. — Херсон: Вид-во ХДПУ, 2002. — С.137-140.
28. Шевнюк О.Л. Проблемні текстові ситуації в курсі української та зарубіжної культури // Мистецтво і освіта. — 2002. — №2. — С.58-62.
29. Шевнюк О.Л. Стан культурологічної освіти студентів у вищій педагогічній школі // Соціально-педагогічні аспекти професійного навчання. 36. наук. праць. — Київ: Науковий світ, 2002. — С.186-196.
30. Шевнюк О.Л. Загальнокультурне в історичних парадигмах педагогічної культури вчителя // Теорія і методика мистецької освіти: 36. наук. пр. — Вип. 3. — К.: НПУ, 2002. — С.6-13.
31. Шевнюк О.Л. Методика формування культурологічних знань майбутнього вчителя // Науковий вісник Південноукраїнського державного університету ім.К.Д.Ушинського: 36. наук. пр. — Спеціальний випуск “Підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва: проблеми і досвід”. — Одеса, 2002. — С.128-137.

32. Шевнюк О.Л. Структура і функції культурологічної освіти майбутнього вчителя // Наука і сучасність. Зб. наук. праць НПУ імені М.П.Драгоманова.— Том XXXIII.— К., Логос, 2002.— С.3-12.
33. Шевнюк О.Л. Соціоісторичні передумови становлення культурологічної освіти майбутнього вчителя у вищій школі // Зб. наук. праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка.— Випуск 5/6 (26-27).— Серія “Педагогічні науки”.— Полтава, 2002.— С.181-188.
34. Шевнюк О.Л. Музейно-педагогічний проект в системі культурологічної освіти майбутнього вчителя // Наукові записки: Зб. наук. статей НПУ імені М.П.Драгоманова. — К.: НПУ, 2002. — Вип.49.— С. 177-185.
35. Шевнюк О.Л. Культурологічна освіта майбутнього вчителя.— Мистецтво і освіта.— 2003.— №2.— С.2-6.
36. Шевнюк О.Л. Загальнокультурне і фахове в суб'єктній парадигмі педагогічної культури вчителя // Теорія і методика мистецької освіти: Зб. наук. пр.— Вип.4.— К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2003.— С.3-12.

Статті у збірниках наукових праць:

37. Шевнюк О.Л. Організація художньо-естетичної інформації у навчальній структурі культурологічних дисциплін // Наукові записки: Соц.-гуманіт. дисципліни: Вип. “Актуальні проблеми сучасної культурології”. — К., 1998. — С. 3-7.
38. Шевнюк О.Л. Художньо-естетична орієнтація системи гуманітарних дисциплін у структурі професійної підготовки майбутнього вчителя // Наукові записки: Соц.-гуманіт. дисципліни: Вип. “Актуальні проблеми сучасної культурології”. — К., 1998. — С. 50-55.
39. Шевнюк О.Л. Культурологічна освіта у вищій школі // Вища школа.— 2001.— №2-3.— С.68-72.

Статті у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій:

40. Шевнюк О.Л. Педагогічна культура вчителя як виявлення суб'єктного загальнокультурного досвіду // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та вузі.— Рівне: Волинські обереги, 2002.— С. 164-168.
41. Шевнюк О.Л. Аксіологічна модель дидактичної організації курсу української і зарубіжної культури у вузі // Зміст загальної середньої образотворчої освіти і підготовка вчителів образотворчого мистецтва, — К.: КМПУВ, 2000. — С.84-88.

Навчальні програми та навчально-методичні матеріали:

42. Шевнюк О.Л. Програма курсу “Українська та зарубіжна культура” для студентів соціально-гуманітарних факультетів педагогічних вузів // Моделювання виховної діяльності в системі професійної підготовки

- студентів: Теорія, практика, програми / За ред. А.Й.Капської.— К.: ІЗМН, 1998.— С.170-183.
43. Шевнюк О.Л. Система культурологічної освіти майбутнього вчителя у вищій школі: навчальні програми, методичні рекомендації.— К.: НПУ, 2003.— 64 с.
 44. Шевнюк О.Л. Українська і зарубіжна культура: Робочий зошит студента.— К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2000.— 36 с.
 45. Шевнюк О.Л. Українська і зарубіжна культура: Конспект лекцій.— К.: НПУ, 2000.— 52 с.
 46. Шевнюк О.Л. Програма гуртка “Образотворчість” для молодших школярів // Технологія виховної роботи в умовах табірної зміни (теорія і практика).— К., 1998.— С.74-81.
 47. Шевнюк О.Л. Тестові питання з курсу “Українська і зарубіжна культура” для педагогічних закладів освіти.— К., 1996.— 11 с.
 48. Шевнюк О.Л. Методика самостійної роботи з курсу української та зарубіжної культури для студентів заочних факультетів педагогічних закладів освіти.— К., 1997.— 11 с.
 49. Шевнюк О.Л. “Тексти з помилками” як компонент педагогічної технології оволодіння навчальним змістом дисципліни “Українська і зарубіжна культура”.— К., 1998.— 27 с.

Анотації

Шевнюк О.Л. Теорія і практика культурологічної освіти майбутніх учителів у вищій школі.— Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 — теорія і методика професійної освіти.— Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2004.

У дисертації здійснено розробку теоретичних і методичних основ культурологічної освіти майбутнього вчителя. Обґрунтовано методологію суб'єктного підходу до функціональних позицій учителя в системі культури. Проаналізовано діалектику загальнокультурного і фахового в історичних парадигмах педагогічної культури вчителя. Визначено концептуальні засади культурологічної освіти студента у вищій педагогічній школі. Виявлено сутність педагогічного феномена культурологічної освіти майбутнього вчителя і обґрунтовано його структуру. Уточнено принципи культурологічної освіти вчителя, підходи до організації її змісту. Розроблено модель культурологічної освіти студента вищої педагогічної школи. Встановлено залежність педагогічної культури майбутнього вчителя від його культурологічної освіченості. Апробовано систему показників, критеріїв і рівнів культурологічної освіченості студентів. Розроблено і впроваджено у

практику вищої школи педагогічну систему культурологічної освіти студента, визначено загально-педагогічні, особистісно-комунікативні та організаційно-методичні умови її ефективності.

Ключові слова: культура, освіта, вчитель, культурологічна освіта, професійна підготовка вчителя, суб'єктний підхід.

Шевнюк Е.Л. Теория и практика культурологического образования будущих учителей в высшей школе.— Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 — теория и методика профессионального образования.— Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2004.

В диссертации разработаны теоретические и методические основы культурологического образования в высшей педагогической школе. Актуальность культурологического образования будущего учителя обуславливается как современными процессами социокультурной модернизации на Украине, так и историко-культурным анализом диалектики взаимодействия общекультурного и специального в профессиональной подготовке учителя. Обоснована методология субъектного подхода к личности учителя в системе культуры, которая определяет ориентацию культурологического образования на формирование готовности учителя к активному культурному саморазвитию, к инициированию и реализации культурно детерминированных педагогических стратегий, к профессиональной мобильности в условиях современного рынка труда. Определены концептуальные основы культурологического образования студента высшей педагогической школы: интегральность, аксиологичность, антропологичность, поликультурность, профессионально-педагогическая направленность. Культурологическое образование будущего учителя трактуется как процесс и результат педагогически организованного становления личности студента в качестве субъекта культуры путем освоения системы культурологических знаний, ценностей, принципов коммуникаций и опыта культурных практик, который создает условия для самоопределения будущим специалистом основных параметров его педагогической культуры. Культурологическое образование как система объективируется взаимосвязью нормативного культурологического курса на образовательно-квалификационном уровне «бакалавр», ряда спецкурсов на уровне «специалист» и «магистр», предметов цикла гуманитарной и социально-экономической подготовки студента, построенных на основе культурологического подхода, и внеаудиторных форм музейно-краеведческой работы. Представлен предметно-структурный и

процессуально-функциональный анализ педагогического феномена культурологического образования. На основе разработанных принципов (интегрализма, вариативности, аксиологизма, антропологизма, деятельности) и обоснованных подходов к отбору содержания построена модель культурологического образования будущего учителя, которая конкретизирует компоненты его педагогической системы. Апробированы критериальные характеристики и уровни культурологической образованности студентов. Выявлены на основе анализа результатов эксперимента педагогические условия эффективности культурологического образования: обеспечение целостности профессионального и личностного становления учителя, педагогическая поддержка его национальной самоидентификации, актуализация поликультурного подхода, ориентация на культурные ценности как способ интериоризации студентом культурного опыта, конструирование учебного процесса на основе субъект-субъектного взаимодействия, генерализация культурологических знаний на сферу педагогической деятельности, формирование опыта культурных практик. Разработан и внедрен в практику высшей педагогической школы учебно-методический комплекс по культурологическому образованию будущего учителя.

Ключевые слова: культура, образование, учитель, культурологическое образование, профессиональная подготовка учителя, субъектный подход.

Shevnyuk O.L. The theory and practice of the future teacher's culturological education in a higher school. — Manuscript.

The dissertation in getting a doctor degree in pedagogical sciences majoring in 13.00.04 — theory and method of professional education. — The National Pedagogical University named after M.P.Dragomanov, Kiev, 2004.

In a thesis has been carried out the development of the theoretical and methodical substantiation of the future teacher's culturological education. There has been justified the subject approach methodology to function items of the teacher in a system of culture. There has been parsed the dialectics cultural and professional in historical paradigms of pedagogical culture of the teacher. There have been determined the conceptual fundamentals of culturological education of the student at higher pedagogical school. There has been revealed the essence of a pedagogical phenomenon of the future teacher's culturological education and has been reasonable its frame. There have been updated principles of the teacher's culturological education and the approaches to organisation of its contents. There has been developed the model of culturological education of the student of higher pedagogical school. There has been installed the relation of pedagogical culture of the future teacher to its culturological educated. There has been approbated the

system of indexes, criteria and levels of the students culturological educated. There has been introduced into practice of a higher school the pedagogical system of the teacher's culturological education and have been determined the pedagogical, communicative and organisation-methodical conditions of its efficiency.

Key words: culture, education, teacher, culturological education, teacher's professional preparation, subject approach.

Підписано до друку 20.09.2004р. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Наклад 120 прим. Зам. № 415
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9
Друкарня НПУ імені М. П. Драгоманова.
01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
☎ (044) 239-30-26